

Mai més!

Butlletí d'informació i comunicació de l'Amical de Mauthausen

i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya

Sumari

- 1 · 110 anys del 8 de març.
 - 2 · La *Hasenjagd* (La Caceria).
 - 3 · Continua la lluita contra l'antisemitisme i la xenofòbia.
 - No a la impunitat dels atacs antisemites i xenòfobs.
 - 4 · Des de la FIR.
 - Que el silenci no ens faci còmplices.
 - 5 · Col·laboracions.
 - Josep Mercadé i Arall.
 - 6 · Informacions.
 - Entorn les *Stolpersteine*.
 - 7 · Federació Comunitats jueves d'Espanya.
 - Agressió monument deportats aragonesos.
 - 8 · La fossa dels mestres.
 - Acusació contra un guàrdia de Sachsenhausen.
 - 9 · Espai de memòria a Ivan Dmitrievich.
 - Commemoracions alliberaments i Dia Nacional Víctimes espanyoles del nazisme.
 - 10 · Homenatges.
 - Francesc Boix.
 - 11 · Marcel·lí Begueria.
 - Juan Romero Romero.
 - 12 · Homenatge homes i dones del PSUC.
 - 13 · Publicacions.
 - Josep Borràs Lluch.
 - Manlleuencs a Mauthausen.
 - 14 · Activitats i exposicions.
 - Dia de l'Holocaust.
 - Altres actes i exposicions.
 - 15 · Recordem a...
 - 15 · **Propera assemblea.**
 - 16 · Acròstic temàtic núm. 22.
- © Amical de Mauthausen i altres camps de concentració nazis.
Sils, 1 baixos – 08002 Barcelona
Tel. 93 302 75 94
e-mail: info@amical-mauthausen.org
REDACCIÓ: Rosa Toran i Josep San Martín
MAQUETACIÓ: Josep San Martín
Dipòsit legal: B-14.608-2001
S'autoritza la reproducció de fragments citant-ne la procedència.

110 anys del 8 de març: Dia internacional de la dona

Ni tan sols en els camps nazis les dones deportades van passar per alt aquesta data tan assenyalada. Era una més de les actituds de rebel·lia davant l'opressió i un signe d'identitat que en el cas de les espanyoles les transportava a les celebracions dels anys 1936, 1937 i 1938. Hi ha constància de la celebració del 8 de març de 1936 a Madrid i Barcelona, promoguda des dels àmbits polítics republicans, socialistes i comunistes. Als dos anys següents, la commemoració serà convocada des de les formacions femenines en l'òrbita de l'antifeixisme, amb la voluntat de crear un moviment transversal que vertebrés dones de diferents idearis en la lluita contra els facciosos que posaven en perill els avenços republicans en pro de la igualtat.

Fem una mica d'història d'aquesta data tan emblemàtica. A partir de 1911, d'acord amb la proposta de Clara Zetkin i Rosa Luxemburg presentada en la 2a Conferència Internacional de Dones Socialistes de l'any anterior, s'impulsà el 8 de març com a Dia Internacional de la Dona i se celebrà a Alemanya, Àustria, Dinamarca i Suïssa, amb diversos mítings en què

es reclamava el dret a vot, la no discriminació laboral, etc. Amb l'esclat de la Primera Guerra mundial, la data s'impregnà de consignes pacifistes, a l'ensens que la celebració s'anava ampliant a més països i prenia un fort impuls després de les revolucions soviètica i alemanya els anys 1917 i 1918. Finalment l'any 1977 la celebració prendrà ressonància internacional en ser reconeguda per l'ONU.

Així, durant dècades, dones de totes les edats i condicions han enarborat i segueixen fent-ho les seves pancartes reivindicatives, abillades amb el color lila, en record de l'emprat per les sufragistes

angleses. I ho fan el dia 8 de març, símbol de la lluita feminista, data que rememora la protesta de milers de treballadores tèxtils novaïorqueses, l'any 1857, quan ompliren els carrers per protestar contra les miserables condicions de treball. Però les lluites no finiren i les dones pagaren un tràgic preu, tal com succeí en la mort de 123 d'elles també a Nova York, en l'incendi provocat a una fàbrica tèxtil, el 1911. És difícil ressenyar totes les accions emblemàtiques de la lluita femenina, com ho foren les vagues de

dones a Petrograd en demanda de pa i pau, en vigílies de la revolució, o en el cas que ens pertoca directament, el paper de les dones en la lluita antifeixista a tots els països europeus, com a integrants dels moviments de resistència, moltes de les quals acabaren

condemnades al camp de Ravensbrück o com a treballadores forçades.

Amb el record de l'ahir i el compromís del present, prosseguim la lluita per la igualtat!

Històries de deportació: La Hasenjagd (Cacera de les llebres)

Perspektive Mauthausen ha organitzat com cada any una caminada històrica, que enguany ha estat virtual, seguint els passos dels més de 500 oficials, presoners soviètics, evadits de Mauthausen, la nit de l'u al dos de febrer de 1945, que començà al Memorial de Mauthausen i acabà a la casa de la família Langthaler, que en va amagar a dos i els va salvar la vida. Allí escoltaren el testimoni d'Anna Hackl, la filla que aleshores tenia 14 anys.

Cal referir-se als tràgics fets esdevinguts i que els nazis batejaren com la "cacera de les llebres", després de la qual només 11 dels 500 evadits, reeixiren en l'intent. Fou l'única fuga massiva de Mauthausen protagonitzada per presoners soviètics, que havien arribat al camp junt amb 5.700 oficials, bona part dels quals foren afusellats d'immediat, mentre que la resta era tancada al barracot 20, separat per tanques de filferro electrificades. Les condicions eren tan terribles que diàriament en morien molts, de manera que a finals de gener només en quedaven vius uns 570.

Durant la nit del 2 de febrer, un grup de 500 homes, usant extintors i fustes atacaren una de les torres de vigilància, mentre que l'altre grup, amb mantes mullades provocaren un curtcircuit en la filferrera electrificada per poder escapar. 419 aconseguiren sortir del camp en direcció al bosc, però solament uns 300 reeixiren en l'intent; la resta fou metrallada enmig de la neu, així com també foren executats els que romangueren al barracot, pel seu estat de feblesa.

El comandant del camp de les SS va ordenar immediatament la seva recerca a les SS, les SA, la Gendarmeria, la Wehrmacht, la Volkssturm i les Joventuts Hitlerianes, però també va instar, sense obligar-los, a la població local a la persecució dels fugitius, a la "cacera humana", amb l'ordre de no deixar-ne cap de viu. La majoria foren capturats i assassinats, tot arribant a l'extrem d'apilar molts ca-

La paller de la casa de la família Langthaler

dàvers com si es tractés d'un trofeu de caça. Només 57 foren retornats al camp vius, però no escaparen al càstig mortal.

En definitiva, solament 11 oficials soviètics sobrevisquen a la persecució fins el final de la Segona Guerra Mundial, gràcies a l'ajut d'unes poques famílies de la zona que els amagaren o que subministraren menjar als amagats al bosc, malgrat el risc que comportava la seva acció. La família Langthaler va demostrar un valor especial, mantenint amagats en el seu graner a dos dels evadits durant tres mesos, tal

com ens narra Anna Hackl, testimoni de l'acció de la seva mare, tot i l'oposició del seu marit. Mentre contemplaven la criminalitat dels seus veïns i els munts de cadàvers, no dubtaren en obrir la porta als fugitius, i amb el seu valor i humanitat mostraren la capacitat humana de discernir entre el bé i el mal i actuar en conseqüència.

El 5 de maig de 2001 s'inaugurà un monu-

ment a Ried an der Riedmark, per iniciativa de les Joventuts Socialistes de Ried, acte completat amb un intens programa de reconeixement, en el qual van participar tres supervivents de la "cacera".

*La família Langthaler
amb els dos fugitius russos que van amagar*

Continua la nostra lluita contra l'antisemitisme i la xenofòbia.

La transgressió de la veritat: l'homenatge a la División Azul.

El dissabte 13 de febrer, en un homenatge a la División Azul a Madrid es van abocar greus acusacions i insults contra els jueus i contra els lluitadors per la llibertat. Esperem que la Fiscalia de Delictes d'Odi investigui els fets i, si s'escau, persegueixi i condemni els fets com "delictes d'odi", tal com ha demanat la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya (FCJE) i el Moviment contra la Intolerància, que declaren inadmissible que quedin impunes aquestes acusacions en un estat de ple dret i sòlida democràcia. La FCJE recorda que Espanya, al juliol de 2020, es va adherir a l'Aliança Internacional pel Record de l'Holocaust, que contempla com antisemitisme acusar els jueus,

com a col·lectiu, de ser culpables de qualsevol esdeveniment.

També, associacions i col·lectius veïnals es van manifestar en contra de la celebració de la desfilada, que es realitza des de l'any 2007 i que va estar autoritzada per la Delegació de Govern perquè, segons els organitzadors, no superarien els 200 assistents.

Posteriorment informacions confirmen que la Fiscalia Provincial de Madrid ha incoat d'ofici diligències d'investigació penal per recollir informació sobre les proclames antisemites, atès que els fets podrien ser constitutius d'un delictes relatiu a l'exercici dels Drets Fonamentals i les Llibertats Públiques.

No a la impunitat dels atacs antisemites i xenòfobs

El 17 de febrer l'Amical va difondre el següent manifest, que va rebre l'adhesió de nombrosos col·lectius i entitats de memòria:

Des de l'Amical de Mauthausen i altres camps, entitat dipositària del llegat dels deportats republicans anti-feixistes, amb total estupor i indignació hem contemplat els actes protagonitzats per grups d'extrema dreta i neonazis el passat dissabte, dia 13 de febrer, durant la seva marxa pels carrers de Madrid i la posterior concentració al cementiri de l'Almudena, a la jornada de commemoració de la División Azul i en honor als caiguts per Europa, organitzada per la Joventut Patriota, una organització neonazi madrilenya, i secundada per diferents grups nazis i feixistes com el partit España2000 o La Falange. L'acte va culminar amb l'ofrena floral coronada per una esvàstica nazi al monòlit de l'esmentat cementiri dedicat a la División Azul.

Provoca dolor i enuig veure la imatge onejant banderes i pancartes amb tota la simbologia nazi, i escoltar frases com "El feixisme és alegria" o "El jueu és el culpable i la División Azul va lluitar per això, per lliurar a Europa del comunisme, que és una invenció jueva destinada a enfrontar els obrers", proclames a les quals es van unir les del capellà en la seva homilia: "el marxisme, igual que ahir [...] segueix intentant torbar la pau de la nostra societat, torbar la pau dels esperits i, sobretot, arraconar al qui és el príncep de la pau, el nostre senyor Jesucrist".

Denunciem el caràcter negacionista dels discursos i la seva incitació a l'odi, al nostre entendre, delictes greus, i que suposen una humiliació a totes les víctimes del nazisme i del feixisme, jueus, gitanos, opositors polítics, Testimonis de Jehovà, "asocials", i maçons, per als quals l'alegria feixista els va reservar

l'esclavitud i la mort, sense oblidar els "caiguts" al nostre país en defensa de les llibertats, a diferència dels divisionaris blaus "caiguts" en la defensa del criminal règim hitlerià, arrabassador de totes les llibertats.

Manifestem la nostra més afectuosa solidaritat amb les comunitats jueves i esperem que les diligències obertes per la Fiscalia per indagar sobre aquests fets suposin la persecució i el càstig per a totes les persones i col·lectius que atien l'odi amb proclames antisemites i xenòfobs i atempten contra els drets fonamentals.

Impedim, tal com va profetitzar Bertolt Brecht, l'eclosió de l'ou de la serp, que amenaça tot Europa i el nostre país.

Provoca dolor i enuig veure la imatge de salutacions feixistes i banderes i pancartes onejant amb tota la simbologia nazi

Des de la F.I.R. (Federació Internacional de Resistents)

La Federació Internacional de Resistents també es feu ressò de la marxa neofeixista de Madrid, que va coincidir en el temps amb altres actes de similars característiques a Dresden, Budapest i Sofia, tot i la minva d'assistents, degut a les restriccions del Coronavirus. Tots ells foren protagonitzats per partits i

associacions que en els darrers anys no palesen cap pudor en honorar les SS, defensar el col·laboracionisme i difondre missatges d'enaltiment del racisme, l'antisemitisme i la xenofòbia.

Que el silenci no ens faci còmplices

El dia 2 de febrer, en vigílies de les eleccions al Parlament de Catalunya, es feu públic el manifest elaborat per l'Amical de les Brigades Internacionals de Catalunya, l'Associació Catalana d'Ex-presos Polítics del Franquisme i l'Amical de Mauthausen i altres camps, que rebé l'adhesió de moltes entitats memorialistes. Reproduïm aquí el Manifest:

“Que el silenci No ens faci còmplices

Davant de les properes eleccions al Parlament de Catalunya, les Entitats Memorialistes signants, hereves i dipositàries de la memòria de la lluita antifranquista i contra el feixisme i el nazisme i de les víctimes de la repressió i de la deportació, conscients del significat i dels efectes de les ideologies excloents i intolerants,

Manifestem que:

NO podem abaixar el cap, ni aclucar els ulls davant dels intents involucionistes, neofeixistes i xenòfobs i dels grups neonazis que campen pel carrer realitzant actes vandàlics contra el patrimoni cultural i memorialista al nostre país, als nostres pobles i arreu del planeta.

NO podem tolerar declaracions i expressions que criden a l'acció violenta, perpetrades des de dins o fora de les Institucions, a través de la mentida, el revisionisme i el negacionisme.

NO podem consentir la paralització de les lleis i normes de les institucions democràtiques, que tanta lluita i sacrifici han significat per a la seva construcció al nostre país.

NO podem permetre que l'extrema dreta i els neofranquistes s'aprofitin dels mecanismes del sistema democràtic per difondre mentides, atiar enfrontaments i manllevar els valors de la igualtat, la solidaritat i la fraternitat, recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans, en la Constitució i l'Estatut.

NO podem admetre que es reescrigui la història, tot denigrant les conquestes democràtiques de la II República i la memòria de les persones defensores de la seva legalitat i combatents per les llibertats arreu d'Europa, contra el feixisme i el nazisme, i que s'enalteixin les dècades de l'ominosa dictadura franquista.

NO podem tolerar la ignorància i el menyspreu als lluitadors per la democràcia al nostre país, en els anys de la clandestinitat i durant la Transició, que pagaren un preu molt alt per les seves accions contra el règim franquista i per assolir la democràcia.

SÍ, denunciarem que en un Estat democràtic es permetin discursos que atíen l'odi i la xenofòbia i que expressions neofeixistes i neofranquistes impregnin els carrers i les institucions.

SÍ, reclamarem polítiques públiques clares i compromeses en la defensa de la memòria democràtica, en la preservació de tots els seus símbols i en el manteniment viu del llegat de totes les persones lluitadores per la llibertat.

SÍ, combatrem tots els intents de reescriure la història, amb arguments negacionistes i revisionistes.

SÍ, defensarem que la memòria democràtica formi part dels currículums educatius, com a eina de formació de ciutadans i ciutadanes per conèixer la nostra història recent.

SÍ, lluitarem per mantenir les conquestes socials consolidades, avui amenaçades, i en fer tot el possible per augmentar el benestar de la ciutadania.

SÍ, reafirmarem la nostra voluntat internacionalista, la solidaritat i el progrés de tots els pobles, a partir de la vigència dels valors dels qui van lluitar per les llibertats, des de la fi de la 2a Guerra Mundial, un cop aixafat el nazifeixisme, amb l'excepció d'Espanya.

SÍ, seguirem reivindicant el món lliure, just i solidari, que van defensar els antifeixistes i antifranquistes, combatent el neoliberalisme i els grups identitaris ex-

cloents generadors de crisis socials, sanitàries, econòmiques i ecològiques que aboquen a la pobresa, marginalització i precarització de bona part de la població del planeta.

Aquests són els eixos de denúncia i d'actuació que han de permetre relligar el passat amb el present, un passat de lluita per les llibertats, la justícia i la solidaritat que avui ens compromet a noves formes de lluita, en favor dels més febles, dels subjectes a persecució política, dels llençats als mars en recerca de mitjans de vida, etc.

En èpoques de crisi i desconcert, l'extrema dreta, en totes les seves manifestacions i variants, aprofita per inocular missatges d'odi i exclusió i per divulgar falsedats que retornen al passat més ignominiós de la nostra història recent. La Democràcia pot veure's greument amenaçada amb la presència als parlaments de grups o partits que els usin per socavar els seus valors, per falsificar la història i negar els processos de conquesta de les llibertats.

NO PASSARAN!!

COL·LABORACIONS

Des de que es va publicar la web:

<https://fallecidosenloscamposnazis.org/>

hem rebut valuoses aportacions testimonials de familiars que ens han apropiat a las vides d'algunes de les víctimes republicanes als camps nazis. La darrera és la que ens han enviat, des de Roda de Berà, la Conxita

Romeu i el Joan Mercader, amb els records del pare del Joan que es va exiliar amb la Retirada republicana i ens han recordat, també, les circumstàncies en que es va veure immers i que el van portar a Mauthausen i a Gusen, on va morir al desembre de 1941.

Josep Mercadé i Arall

*Joan Mercadé i Rius i Lluc Mercadé i Romeu
(fill i nét de Josep Mercadé i Arall)*

El meu pare, Josep Mercadé i Arall, va morir quan jo tenia 6 anys. Desgraciadament tinc pocs records seus, tot el que sé és fruit, en bona part, del que m'han explicat i també de les meves recerques. Aprofundiré en els meus records d'infantesa, joventut i en la poca documentació que jo conec, per a reconstruir l'itinerari del meu pare fins a la seva defunció.

Va néixer a Roda de Berà el 16 de juliol de 1908, fill de Joan Mercadé i Rius i d'Antònia Arall i Vives. Els meus avis tenien una botiga de comestibles al poble i ell era rabassaire d'una parcel·la de terra. També treballava una terra de regadiu, arrendada a prop de la platja, en la qual hi havia una sínia per a poder extreure aigua d'un pou. Va viure amb els seus pares, fins que es va casar el 27 de juny de 1933 amb Teresa Rius i Colet, també filla de Roda de Berà. Fruit del seu matrimoni vaig néixer jo, el 7 de setembre de 1935.

El meu pare tenia estudis primaris realitzats a Roda de Berà. Era autodidacte. Li agradava escriure i llegir. Estava subscrit a un periòdic i cada dia, fins que

no li arribava per correu, no se n'anava a treballar. Cantava en el cor parroquial de l'església del poble, però a causa del seu posicionament d'esquerres, en un moment en què es començaven a polaritzar les ideologies, van deixar de convocar-lo i com es va sentir exclòs, ja no hi va tornar.

A l'abril de 1933 va participar en la constitució del Centre d'Esquerra Republicana de Roda de Berà, del qual va ser elegit secretari. Crec que també estava

afiliat a la Federació Anarquista Ibèrica (FAI). Durant els fets del 6 d'octubre de 1934, quan el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola, el meu pare formava part del Sometent local (grups de civils organitzats per a defensar propietats) que van ocupar l'Ajuntament per a defensar-lo. La revolta va fracassar i el meu pare juntament amb altres rodencs va ser empresonat en un vaixell ancorat en el port de Tarragona. Inicialment no van detenir al meu pare. Tanmateix, quan es va asabentar que durant el febrer de 1936, després de la victòria en

les urnes del Front Popular, es concediria una amnistia, es va presentar al vaixell per a ser-hi inclòs.

La Guerra d'Espanya.

Al juliol de l'any 1936 es va produir la insurrecció militar i va començar la guerra. El meu pare formava part del Comitè Revolucionari de Roda de Berà. Aquest mateix any va anar al front de guerra quan es

Josep Mercadé i Arall

va incorporar la seva quinta, suposo que al riu Segre. Recordo que la meua mare anava a Cardona per a veure'l i en una ocasió em va portar amb ella. Va caure ferit l'any 1938 i va ser hospitalitzat al Monestir de Montserrat, transformat en hospital durant la guerra. Després va tenir uns dies de permís i va tornar a casa, però a la tardor de 1938 es va incorporar de nou al front. El fet que més recordo del meu pare és el d'aquella tardor quan jo tenia tres anys que, la meua mare i jo, l'acomiadàvem a la Carretera Reial (actualment N-340). Aquesta va ser una de les últimes vegades que el vaig veure, potser la darrera.

Retirada, Argelers, Batalló de Treball i detenció.

Amb la victòria franquista de 1939 i la retirada de l'exèrcit republicà, el meu pare va marxar amb la intenció de refugiar-se a França i gestionar el seu exili. Una vegada travessada la frontera, va ser internat en el camp de refugiats d'Argelers. Des d'aquest camp va intentar fer gestions per a exiliar-se a Mèxic, on tenia família, però no va ser possible perquè els nazis ja havien envaït França i Bèlgica. Davant aquesta situació es va afegir a un batalló de treballadors estrangers, dins l'exèrcit francès. Concretament, va ser destinat a la "línia Maginot", defensa francesa paral·lela al riu Rin, amb altres companys seus: García, Juncosa i Pere Isern, tots ells del Camp de Tarragona. Pere Isern, que va sobreviure al camp de Mauthausen, em va ex-

plicar quan vaig aconseguir localitzar-lo, en els anys seixanta a París, que al meu pare l'anomenaven "pare" per l'edat —era més gran que ells— i pel seu caràcter seriós. Vaig sentir una gran emoció quan em va lliurar un encenedor i una fotografia seva.

Al juny de 1940, tots ells van ser capturats pels nazis. Des del *Stalag XIII-A*, el 19 de juny de 1940 va enviar una targeta postal a la seva mare notificant que havia caigut presoner de guerra de l'exèrcit alemany.

Mauthausen i extermini.

El 6 d'agost de 1940, un grup de 398 republicans, entre ells el meu pare, va ser deportat des del *Stalag VII-A* (Moosburg) al camp de Mauthausen. Eren els primers republicans espanyols que ingressaven. Va ser internat amb el número de presoner 3275 i el 17 de febrer de 1941 va ser traslladat al *Kommando* de Gusen, amb el número de presoner 10173, on va ser executat el 21 de desembre de 1941. Al gener de 1945 l'ambaixada d'Espanya a Berlín va comunicar per escrit a la meua mare la seva defunció. Segons aquest comunicat, la seva mort va ser a causa d'una pulmonia.

Juncosa tampoc no va sobreviure. García i Pere Isern es van salvar. Aquest últim perquè era fuster i el seu treball no era tan dur com el que feien els que treballaven en la pedrera i segurament anava millor alimentat.

I aquest és el trist relat del meu pare, com el de molts altres que van perdre la vida per defensar els valors de la República i que van ser víctimes del fanatisme i la barbàrie nazi.

Agraeixo al meu fill Lluç Mercadé i Romeu que m'hagi ajudat a refer aquesta història.

INFORMACIONS

Entorn les 'Stolpersteine' (Pedres que fan ensopegar)

El dia 27 de febrer, Rosa Toran, en nom de l'Amical, va participar en la jornada "Ensopegar amb la memòria", organitzada per la Regidoria de Memòria de l'ajuntament de Barcelona, al Born-Centre de Cultura i Memòria, i que comptà amb la participació d'especialistes europeus, americans i de casa nostra. Al llarg de cinc hores, de forma virtual, es debateren els significats, les funcions i el futur dels micromonuments anomenats 'Stolpersteine', en un clima de gran profunditat a

l'entorn d'aquest projecte europeu que ha arrelat a Espanya, especialment a Catalunya.

Les veus fonamentades delsponents anaren més enllà del projecte i analitzaren el sentit i canvis en la dinàmica monumentalística dels darrers anys. Des de l'Amical ja ens vàrem pronunciar el passat mes d'octubre, amb el comunicat que podeu llegir a continuació, però no deixarem de manifestar la diversitat de víctimes del nazisme, a més dels deportats als camps, la complexitat de la recerca pel que fa a les grans ciutats i també la imperiositat de conjugar la col·locació de les llambordes amb un treball de memòria als centres educatius

i a la ciutadania, per no oblidar els perquè i els coms de totes les víctimes del nazisme.

El nostre posicionament va quedar palesat en el comunicat del 28 d'octubre de 2020:

"L'Amical de Mauthausen i altres camps, continuant amb la tradició i treball de tants anys en pro de la recuperació i la dignificació de la memòria de les deportades i els deportats republicans als camps nazis, considera que la col·locació de les Stolpersteine en tots els municipis de país representa un pas endavant en aquesta recuperació. Treballem, i ho volem seguir fent, juntament amb el món municipal per dur als carrers de les ciutats l'homenatge que els resis-

tents i lluitadors antifeixistes mereixen.

L'Amical presta el seu suport i col·laboració inequívocs al Memorial Democràtic i als nombrosos ajuntaments que participen en aquest projecte europeu, facilitant informació, col·laborant en la recerca de dades i participant activament en els actes commemoratius i institucionals de col·locació de les pedres. Destaquem, entre els molts exemples d'implicació en projectes locals, els de Sabadell, Manresa, Granollers, Vilanova, Vilafranca, Rubí, Súria, Mataró, Lleida i un llarg

etcètera. I també Barcelona, on hem participat en l'elaboració de la base de dades dels barcelonins deportats, hem fet propostes de col·locació de les primeres pedres i de definició dels criteris que haurien d'acompanyar el desenvolupament d'aquest projecte a la capital catalana.

No hi ha dubte que, sumant tots els esforços i voluntats, aconseguirem que no s'oblidin totes aquestes persones que van defensar les llibertats i la democràcia, i que puguem «ensopegar» als nostres carrers amb les seves històries, que ens recordaran que cal seguir lluitant pel «Mai Més».

Federació de Comunitats jueves d'Espanya

El passat 4 de febrer, el seu president, Isaac Benzaquen, es va entrevistar a Barcelona amb el fiscal de Delictes d'Odi a Catalunya, Miguel Àngel Aguilar.

La commemoració del mil·lenari del naixement del filòsof malagueny Salomó Ibn Gabirol ha quallat amb un ampli programa cultural a la ciutat, entre el

qual destaca l'exposició sobre el còmic de Miguel B. Núñez, a la biblioteca municipal. L'esdeveniment ha servit per reivindicar la introducció de la cultura i història jueva en el currículum escolar d'Andalusia, tal com ho han fet Madrid i Aragó.

Agressió al monument als deportats aragonesos

Davant l'agressió al monument als aragonesos deportats situat al Parc José A. Labordeta de Saragossa, el nostre delegat a l'Aragó, Josep San Martín Boncomp, i Joan Calvo, han enviat la següent carta a l'alcalde de Saragossa:

Excm. senyor.

L'informem que gràcies a la família saragossana del deportat Casimiro Mainar, mort al camp nazi de Mauthausen, vam tenir coneixement de l'agressió que havia sofert, el passat 26 de gener, el monument

dedicat als deportats aragonesos ubicat al Parc José A. Labordeta de Saragossa. Divendres 29, des de l'Amical de Mauthausen i altres camps traslladarem els fets als grups municipals i als el servei de Parcs i Jardins sol·licitant que es realitzessin les gestions oportunes per retornar-lo a l'estat de dignitat que es mereix aquest monument.

El Sr. Fernando Rivarés, regidor de el grup Podem es va fer ressò d'aquesta comunicació, sol·licitant en RRSS que es portés a terme la seva neteja. El resultat ha estat una menyspreable mentida per part d'algun responsable de comunicació de l'ajuntament que vos-

tè presideix, negant aquesta agressió i mostrant una fotografia en què encara s'apreciaven les pintades realitzades al monument.

A tot això s'ha unit la vergonyosa actuació del diari Heraldo de Aragón que, sense contrastar la notícia, es va fer ressò del comunicat municipal, perdent el respecte al regidor saragossà i mostrant una fotografia de la cara posterior del monument per demostrar que es trobava "intacte".

És inadmissible que des d'una institució com l'Ajuntament de Saragossa s'intenti encobrir una ofensa a les víctimes del nazisme/feixisme, culpabilitzant un representant democràtic de fer-se ressò de rumors i mentides, com també és inadmissible que un mitjà de comunicació es faci còmplice d'aquesta situació tan vergonyosa demostrant la manca de professionalitat d'algun dels seus responsables.

Algú ha de donar explicacions i demanar disculpes, al Sr. Fernando Rivarés, als familiars de Casimiro Mainar i, per extensió, a les famílies de les víctimes aragoneses del nazisme.

La Fossa dels Mestres i la causa penal

El 16 de febrer de 2021, el Tribunal Suprem espanyol va desestimar el recurs de cassació interposat per l'Associació soriana Recuerdo y Dignidad contra l'arxiu de la causa de la coneguda com fossa dels mestres, en referència a l'enterrament clandestí de cinc mestres assassinats a Cobertelada (Sòria) i que va ser exhumada al setembre de 2017. La causa judicial iniciada per l'Associació Recuerdo y Dignidad tenia com a objectiu esbrinar les circumstàncies de la desaparició i mort dels mestres, identificar-ne els responsables i, si fos possible, aconseguir el seu càstig, a partir d'una exhaustiva tasca de documentació.

Amb la sentència de Tribunal Suprem s'apuntala la doctrina dels tribunals espanyols en aquesta matèria i se seguirà consolidant la pràctica judicial d'arxiu de totes les denúncies que es presentin per desaparicions durant el franquisme. Per revertir aquesta situació cal que el Govern legisli per superar els obstacles que impedeixen investigar els crims, tal com han exigit a Espanya els diferents grups de treball, comissions i Relators Especials de l'ONU en matèria de Drets Hu-

mans i Desaparicions Forçades.

La sentència al·ludida es troba disponible a: www.recuerdoydignidad.org/sentencia-supremo

Acusació contra un guardià de Sachsenhausen

Axel Drecol, director de la Fundació dels Memorials de Brandebourg, informa de les acusacions que es duen a terme contra un antic guardià del camp de concentració de Sachsenhausen, que encara viu al Land de Brandebourg, per complicitat en la mort de 3.518

presoners, de manera conscient i voluntària, entre 1942 i 1945.

Compartim aquesta informació perquè possibles supervivents i parents puguin comparèixer en la causa com a part civil.

Espai de memòria a Ivan Dmitrievich al cementiri municipal de Casp

El passat 4 de febrer l'ajuntament de Casp va aprovar per unanimitat que l'Associació d'Aviadors de la República pogués col·locar un monòlit en memòria del pilot rus Iván Dmitrievich Fomin, caigut el dia 17 de novembre de 1937 a l'aeròdrom Campillo de Caspe. És una excel·lent iniciativa per vetllar i preservar la memòria dels aviadors republicans que lluitaren i moriren durant la Guerra d'Espanya.

Commemoracions dels alliberaments i Dia Nacional de les Víctimes espanyoles del nazisme

Novament les circumstàncies sanitàries ens impediran assistir als actes internacionals de commemoració dels alliberaments, al gener, abril i maig. No obstant això, tal com vam fer l'any passat, no deixarem buides aquestes dates, sinó que ens esforçarem en la recerca de tots els mitjans per fer possibles el record i els homenatges. A més, i a través de les xarxes socials, rebreu les pertinents informacions sobre els actes del 5 de maig –"Dia Nacional de la Deportació i de les víctimes espanyoles del nazisme"– i dels relatius a les commemoracions internacionals als camps.

Des dels camps de concentració de Buchenwald i Mittelbau-Daura continua viva la campanya de plantació d'arbres "1000 Buchen", iniciada el 2021. Lamentablement tampoc aquest any es pot procedir a la sembra per part dels patrocinadors, entre els quals es compta la nostra Amical, però el projecte seguirà endavant amb una pel·lícula de vídeo i un fulletó adjunt i la visita al lloc de plantació en Schwabsdorfer Weg a prop de Denstedt, per realitzar una cerimònia simbòlica de plantació i inspeccionar els 20

arbres plantats.

L'11 d'abril de 2021 es podrà visionar la pel·lícula a través de Stiftung Gedenkstätten Buchenwald und Mittelbau-Daura i mitjançant el lloc web de Lebenshilfe-Werk Weimar/Apolda.

Desgraciadament la plantació ja ha estat objecte d'agressions de l'extrema dreta com es pot veure a la fotografia.

FRANCESC BOIX

Degut a les circumstàncies per tots conegudes, l'any passat quan es complia el centenari del naixement de Francesc Boix s'ajornaren els actes commemoratius, que finalment s'han dut a terme enguany.

Faristol Francesc Boix

El dia 29 de gener, l'Ajuntament de Barcelona, amb la col·laboració de múltiples entitats, va instal·lar

davant de la biblioteca municipal del Poble Sec que porta el nom de Francesc Boix, un faristol que recupera la memòria d'aquest veí, activista polític i documentalista gràfic de l'horror dels camps nazis, per al text del qual l'Amical va elaborar una proposta, que fou acceptada.

El mateix dia, a la Sala de Plens de la Seu del Districte de Sants-Montjuïc i retransmès per *streaming*, tingué lloc un solemne homenatge en què diversos parlaments glosaren la figura de

Boix. El regidor de Memòria Històrica, Jordi Rabassa emfasitzà: *“Poques figures representen com ell el llegat i el deure ètic (...) Per a mi Boix són varies fotografies: la primera la del seu somriure, aquell somriure de l'esperança, de qui marxa a l'exili esperant i pensant que vencerà el feixisme (...) En una altra fotografia, Boix és el dit acusador als judicis de Nüremberg, és l'actitud antifeixista i compromesa; quan assenyala els botxins, assenyala el nostre futur, el de l'antifeixisme”*.

Rosa Toran posà de relleu tots els anys que havien hagut de passar perquè la gent “veies la seva llum”, de fet, no va ser fins al 2000 que no es va començar a recuperar la memòria d'aquest poblesequí, i en parlar de la seva deportació digué: *“El 27 de gener de 1941 va ser quan va entrar a Mauthausen, on no es va estalviar ni la pedrera, ni veure com la mort s'emportava a bona part dels seus companys (...). Aleshores tenia 21 anys i un fort desig de viure, una actitud que va ser el factor clau de la seva supervivència”. I finalment posà de relleu que: “Les seves imatges han provat allò que els nazis van voler amagar de la història, unes imatges del passat que ens arriben avui per formar part del nostre patrimoni cultural”*.

També destacaren els parlaments d'August Andreu, que compartí part de la seva infantesa amb Boix a Montpeller i del regidor del districte Marc Andreu. Per últim, se sentiren les paraules de la seva neboda, Anna Maria Salomó, de Lluïsa Miralles, vídua del deportat Miquel Serra Grabulosa i de Llibert Tarragó i Maggie Perlado, fills de deportats a Mauthausen. L'acte estigué acompanyat per la música de viola de l'estudiant Ariadna Gómez i per les cançons de Marina Rossell.

Marcel·lí Begueria

El 2 de gener d'enguany a Tona es va dur a terme l'acte de reconeixement institucional de Marcel·lí Begueria, supervivent de Mauthausen. Degut a les actuals circumstàncies, hi van assistir un nombre reduït de persones: la seva vídua, Carme Sardà Roqueta, els seus familiars i representants de l'ajuntament.

Begueria, nascut a Uncastillo (Aragó) el 1914, de ben petit es va traslladar a viure a Barcelona,

on va treballar a *La Vanguardia*. Enrolat en l'exèrcit republicà, va ser detingut pels alemanys a França, l'any 1941, i deportat a Mauthausen, d'on aconseguí sobreviure. Instal·lat a Veneçuela després de l'alliberament, quan retornà a Barcelona va tenir un paper molt actiu en la fundació de l'Amical de Mauthausen i altres camps. Casat amb la tonenca Carme Sardà, va residir a Tona els últims anys de la seva vida.

Juan Romero Romero. L'últim supervivent de Mauthausen

El dia 26 de febrer al Palau de la Mercè de Còrdova, va tenir lloc l'acte de concessió a títol pòstum de Fill predilecte i de la Medalla d'or de la província a Juan Romero. L'acte, presidit per la vicepresidenta de govern Carmen Calvo, va adquirir gran solemnitat i va comptar amb la presència d'autoritats de la província, representants nacionals i internacionals, el Cònsol general de França a Espanya i membres de l'ajuntament d'Aÿ-Champagne, així com amb diverses associacions d'exiliats i amb els fills i néts de Romero.

Van glossar la figura de Romero el periodista Carlos Hernández i el nostre president, Enric Garriga, la intervenció del qual reproduïm a continuació:

"Autoritats, amigues i amics:

És per a mi un honor i un plaer participar en aquest acte en representació de l'Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya, l'Associació que des de 1962 agrupa tots els deportats i deportades del nostre país i lluita per defensar la seva memòria i el seu reconeixement i el seu llegat.

Gràcies a la Diputació de Còrdova per aquest emotiu acte, i gràcies també a totes les institucions,

ajuntaments i associacions, que segueixen reivindicant la memòria dels nostres deportats i traslladant els seus valors dia a dia, als nostres joves.

Retre homenatge a Juan Romero, i amb ell a tants lluitadors antifranquistes i antifeixistes, els primers lluitadors a Europa contra el feixisme, és un deure, una necessitat que no podem eludir.

Memòria i homenatge, sí; però el major acte d'homenatge i de memòria, no és només recordar-ho, sinó continuar la seva lluita. La seva memòria ens interpel·la i ens reclama que recollim el seu testimoni i continuem la tasca que ells van començar.

Juan Romero i els seus companys deportats, com el meu pare, van lluitar contra el feixisme i van lluitar per un món millor, com van deixar escrit al jurament de Mauthausen i al jurament de Buchenwald, un món d'homes i dones lliures i en pau, un món just, internacionalista i solidari, per una Europa de les llibertats i de les persones...

I aquesta Europa i aquest món no són els que ens envolten. Les guerres, les injustícies, la pobresa, la fam, el racisme i l'antisemitisme dominen un planeta on l'extrema dreta i el capitalisme intenten imposar les seves tesis d'odi, discriminació i explotació.

Per això, en memòria de Juan Romero, i de tots els Juan Romero que van patir exili i deportació, recollim el seu testimoni, el seu exemple, i que ell ens guiï per seguir la seva lluita, una lluita que és de totes i tots, que no és del passat, sinó de present, per aconseguir aquest món nou, fraternal i solidari.

Segur que ells cridarien amb nosaltres "Mai Més" i No Passaran!".

El reconeixement pòstum a Juan Romero deriva de l'acord de la Diputació de Còrdova del dia 23 de desembre de 2020, del qual mereix la nostra atenció reproduir la justificació per part de jutge instructor de l'expedient, perquè pot aplicar-se a tots els republicans deportats i exiliats:

"La persona del Sr. Juan Romero Romero, nascut en aquesta província, va patir la vexació i humiliació del soldat derrotat i refugiat en un país estranger que el va tractar gairebé com a pres més que com el refugiat polític que fugia d'un règim que va prendre el poder per la força i contra el qual estava lluitant. El Sr. Juan Romero Romero va continuar, però, la seva lluita, ara com a soldat francès, en territori africà i europeu lluitant contra el feixisme nazi que va acabar capturant-ho i fent-li patir les penúries del deportat i esclau del complex de Mauthausen, en el qual van morir gairebé 5.000 compatriotes i al menys 122.000 persones. Al patiment físic, al Sr. Juan Romero Romero se li va afegir la seva condició d'apàtrida per decisió de govern il·legítim i violent de país en què va néixer que va robar també per als gairebé 7.000 espanyols allí presoners la seva nacionalitat i així ho va comunicar a el règim nazi, deixant-los en aquests llimbs que pateixen els sense terra als que ningú reclama, acull, ni protegeix.

Després del seu alliberament i instal·lació definitiva al país que l'havia acollit, França, el Sr. Juan Romero Romero començà una nova vida com a ciutadà francès gairebé sense tornar a un país on governava aquell contra el qual havia lluitat i que l'havia repudiad, amb l'amenaça constant que la seva tornada podria suposar per a ell.

De forma sorprenent per a aquest instructor, ni en les declaracions recollides per cercles pròxims al Sr. Juan Romero Romero ni en les pròpies recollides

de viva veu d'ell mateix, s'aprecia necessitat de reparació, recerca de venjança o desgreuge que semblava no necessitar. Havent estat una persona que havia estat privada de drets, de llibertat i injusta i cruelment tractat per aquells als quals havia combatut, el Sr. Juan Romero Romero va treballar fins al dia de la seva mort senzillament perquè "se sàpiga i no s'oblidi" el que van patir ell, i centenars de milers de persones com ell, sota el sense sentit assassí del totalitarisme feixista.

Segons el parer d'aquest instructor, en la persona del Sr. Juan Romero Romero han residit una sèrie de valors morals de tan alt grau i indiscutible consideració mentre va viure que el mínim que aquesta província pot fer per la seva memòria és reconèixer l'honor que aquesta té per haver-lo vist néixer fa més de 100 anys.

Reconeixent aquest instructor al Sr. Juan Romero Romero qualitats i mèrits moralment destacats, suficients i realitzats de forma altruista en pro d'una humanitat de la qual, fins i tot, podria haver tingut dubtes després del seu patiment, proposo que aquest Ple li reconegui que aquests mèrits han estat també realitzats en benefici i honor de la nostra província i se'l designi, a títol pòstum, fill predilecte de la província de Còrdova i se li atorgui la medalla d'or de la província d'acord amb el Reglament de Protocol, cerimonial, honors i distincions de l'Excma. Diputació Provincial de Còrdova."

Homenatge als homes i dones del PSUC morts en la lluita antifranquista

Com cada any, el dia 21 de febrer, l'Associació Catalana d'Ex-presos Polítics els va retre homenatge el Fossar de la Pedrera.

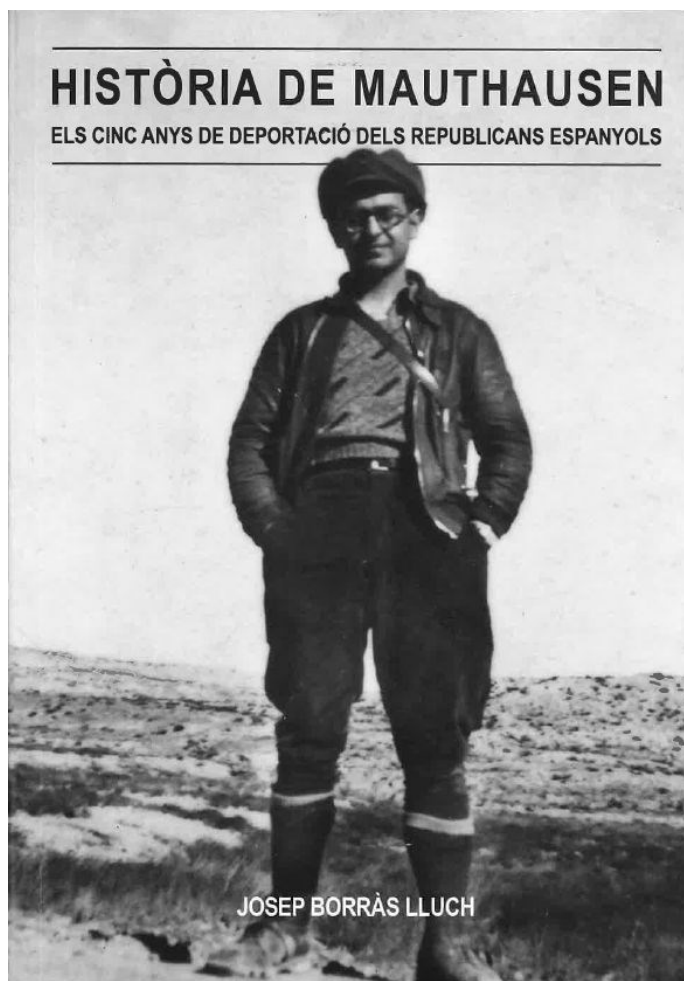
Josep Borràs Lluch. *Història de Mauthausen. Els cinc anys de deportació dels republicans espanyols*

El dia 4 de febrer al Museu de Badalona es va presentar el llibre de Josep Borràs, en un acte on van intervenir la directora del Museu, Margarida Abràs, la regidora de Cultura, Joan Villarroya i Rosa Toran, prologuistes i col·laboradors de l'edició; també es llegiren les paraules del seu fill Frederic, que va mostrar la seva generositat en cedir a l'Amical la valuosa documentació conservada pel seu pare.

Josep Borràs, al llarg de la seva vida que s'apagà l'any 1996, fou un home entestat en la preservació de la memòria dels republicans deportats, amb la recopilació de dades i la realització d'entrevistes que varen quallar en l'autoedició en francès de l'obra al·ludida, el 1989, quan es complia el cinquantè aniversari de la fi de la Guerra d'Espanya. El seu interès en la traducció del llibre en català el portà a fer ell mateix aquesta tasca, però no ha estat fins el moment en que ha pogut veure la llum, gràcies a la iniciativa del Museu de Badalona i de l'Amical.

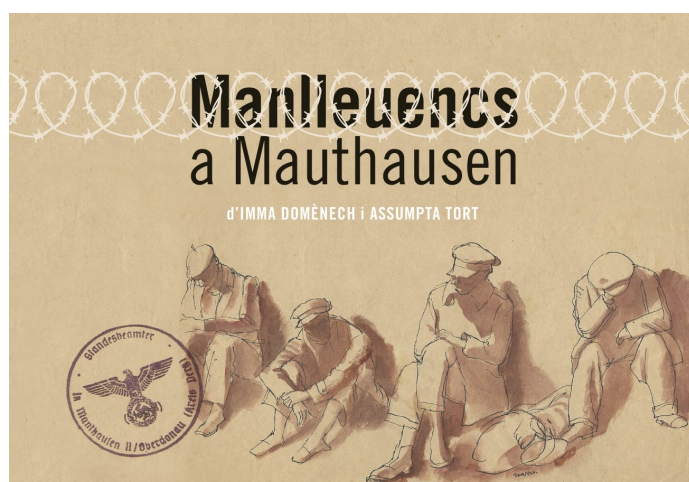
Josep Borràs Lluch i el seu germà Carles, de ben joves, van deixar la seva Badalona natal per lluitar contra el feixisme, opció que els comportà el mateix destí dels milers de republicans que acabaren a Mauthausen. Josep va ser destinat al comando de Steyr com a intèrpret, fet que el col·loca en una posició favorable per integrar-se en la resistència del camp i ajudar els companys, tal com van reconèixer la majoria d'ells. La seva vida a l'exili francès, al costat de la seva companya Christiane Charua, deportada a Auschwitz, va estar determinada per la persistència en la memòria i per la connexió amb les

associacions d'exdeportats, entre elles l'Amical, a la qual pertanyia i prestava col·laboració.

MANLLEUENCS A MAUTHAUSEN

El dia 25 de febrer a Manlleu (Barcelona) es va presentar aquesta publicació de les autores Imma Domènech i Assumpta Tort, en un acte virtual al Museu del Ter, on també intervingué Rosa Toran, que els donà suport en la seva recerca. L'origen del llibre rau en l'exposició de l'any 2018 dedicada a les represaliades i represaliats pel franquisme a Manlleu, a partir de la qual les autores van iniciar la recerca per aprofundir més en la trajectòria dels 9 manlleuencs, dels quals només van sobreviure dos, amb l'objectiu de resoldre el deute pendent amb la memòria.

DIA DE L'HOLOCAUST

Acte al Senat

Entre els ajuntaments on participarem esmentem: Lleida, Terrassa, Sant Boi de Llobregat, Manresa, Tortosa, Olesa de Montserrat, Gironella, Gavà, Castelldefels, Ripoll, Tivenys, Menorca, Alhama, Almusafes, Pego i Belleguard. També foren diversos els centres d'ensenyament que realitzaren activitats entorn la data del 27 de gener.

Hem de repetir una vegada més les condicions excepcionals en que s'ha celebrat l'efemèride, amb una assistència molt limitada i en la majoria d'ocasions per via telemàtica. A les Corts d'Aragó va participar Josep San Martín; a Andalusia ens representà Angel del Rio; a la Cambra del Senat ho feu Concha Díaz; a la Generalitat valenciana, Blas Minguez, al Parlament de Catalunya encengué l'espelma en record dels republicans Cristina Vallverdú, neta de deportat, i a l'acte de l'ajuntament de Barcelona i la Generalitat ho feu Josefa Borràs, filla de deportat.

Josefa Borràs encén l'espelma al Parlament de Catalunya

Altres actes i exposicions:

19 de gener. **Sabadell** (Barcelona). Inauguració del IV Cicle de Cinema sobre deportació als camps nazis, a càrrec d'Enric Garriga.

20, 22 i 30 de gener. **Ripollet** (Barcelona). Xerrada sobre la Deportació Republicana, presentació del llibre *Memoria y Viñetas*, i Cinefòrum, "La Profesora d'Història", a càrrec d'Enric Garriga i David F. de Arriba.

28 de gener. **Gironella** (Barcelona). Conferència sobre la Deportació Republicana a càrrec d'Enric Garriga.

29 de gener al 21 de febrer. **Olesa de Montserrat** (Barcelona). Exposició "Mauthausen, l'univers de l'horror". Organitza l'Ajuntament.

6 de febrer. **Gavà** (Barcelona). Presentació de l'obra de teatre "La cançó dels deportats" a càrrec d'Enric Garriga.

Del 4 al 19 de març. **Alcañiz** (Teruel). Exposició "Resistentes y deportadas", a la Sala d'Exposicions de l'Ajuntament, organitzador del Programa del Memorial.

Exposició a Alcañiz

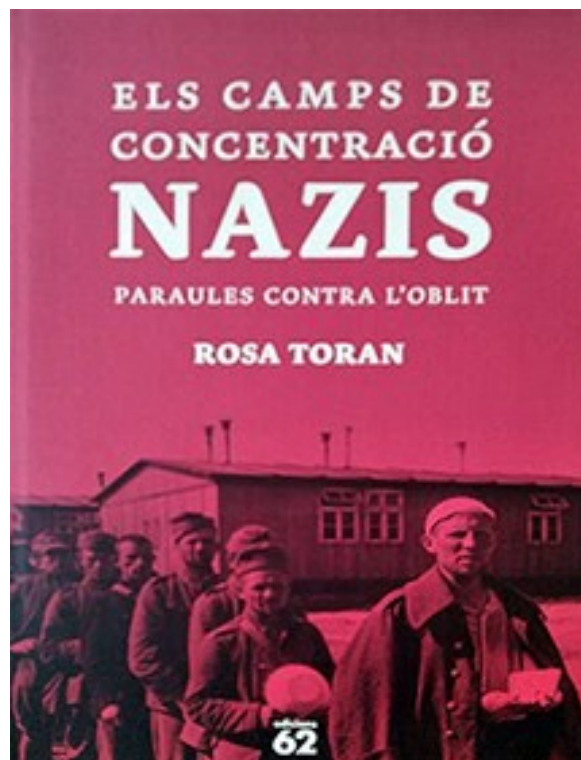
16 de febrer. **Terrassa** (Barcelona). Presentació del projecte "Stolpersteine a Terrassa", amb participació de l'Amical, el Centre d'Estudis Històrics de Terrassa i l'Arxiu Comarcal del Vallès Occidental, a l'Espai Memòria Terrassa i a cinc Instituts de la ciutat.

4 de març. **Lleida** signatura del conveni amb l'Amical i inauguració de l'exposició "Resistents i deportades".

Del 4 al 21 de març. **Lleida**. Exposició "Resistents i deportades", dins el marc de la commemoració del Dia Internacional de les Dones, al Pati de la Paeria, amb l'organització a càrrec de l'ajuntament.

18 de març. **Barcelona**. Dins el cicle 2021 del Club de Lectura, organitzat pel Memorial Democràtic, Grup de treball DEMD i Departament d'Educació, Rosa Toran interviué a partir de la seva obra *Els republicans als camps nazis. Paraules contra l'oblit*.

RECORDEM A...

Francisca Triay Cuenca, sòcia 1604, que va morir el dia 9 de novembre de 2020.

Pedro Rodríguez Sánchez, soci 1749, que va morir el dia 18 de març del 2021
Era nebot del deportat Isidro Sánchez Sánchez, deportat a Dachau el 20/06/1944 amb el núm. de matrícula: 73986; i alliberat el 30/04/1945 al Kommando Allach.

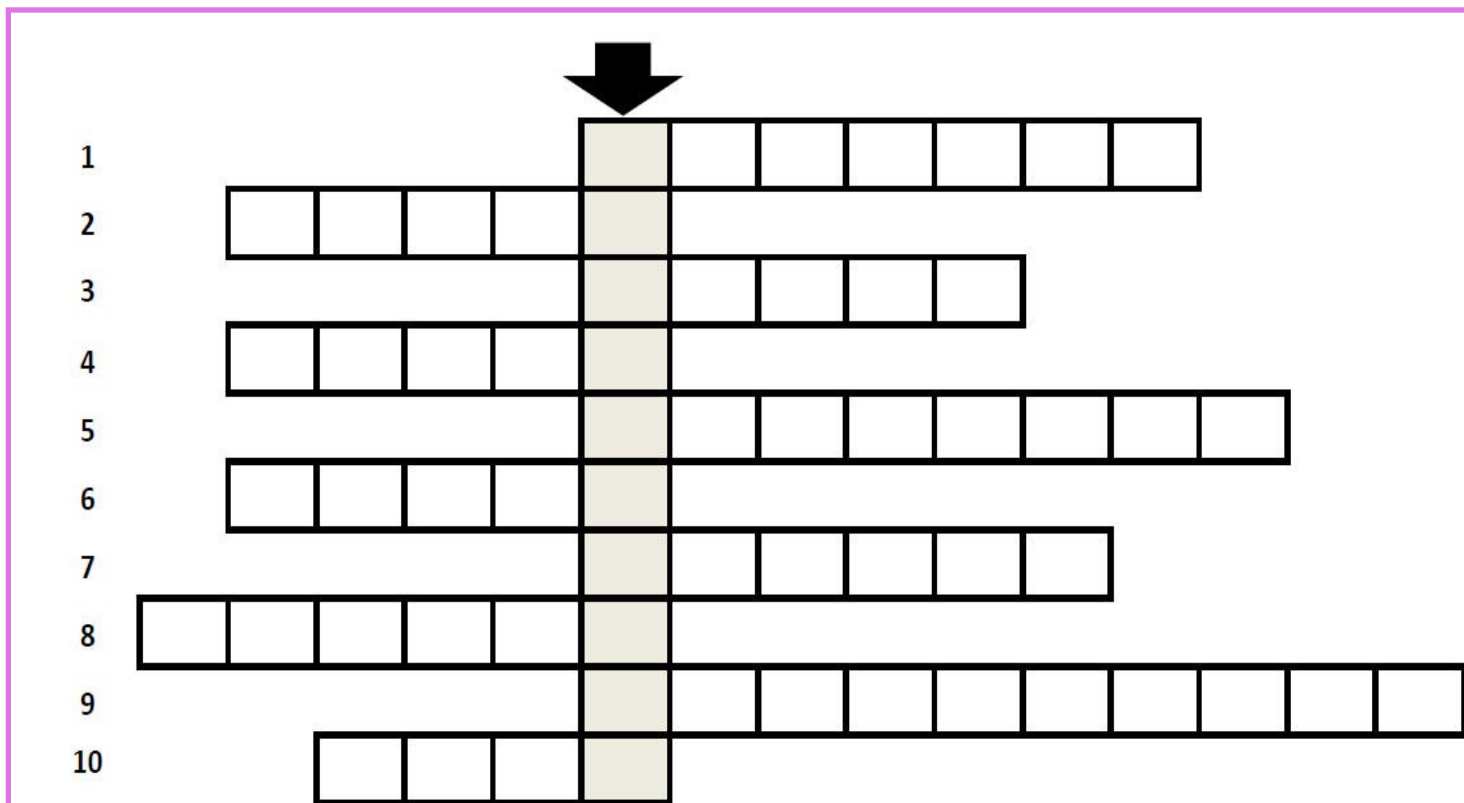
Propera Asamblea

El proper 19 de juny tindrà lloc l'assemblea general anual, que haurà de realitzar-se segons els criteris establerts per les normes sanitàries.

Informarem amb la màxima antelació als socis i sòcies de les condicions d'assistència i votacions.

ACRÒSTIC TEMÀTIC Núm. 22

David Domènech

Situa correctament en horitzontal totes les definicions i descobriràs en la línia vertical el nom d'un camp situat a Letònia al costat de la ciutat de Riga.

- 1- De nombre Herbert, famoso director de orquestas afiliado al partido nazi austriaco.
- 2- Nombre de la isla más grande de Grecia, fue ocupada durante la II Guerra Mundial por los alemanes.
- 3- Idioma hablado por la mayoría de los judíos en la Europa Oriental.
- 4- Nombre en clave para los alemanes del famoso espía Joan Pujol, Garbo para los aliados.
- 5- Detonador colocado en la boquilla de las bombas, granadas y torpedos.

- 6- El más famoso carro de combate utilizado por los alemanes en la II Guerra Mundial.
- 7- De nombre Richard, el nacionalsocialismo lo convirtió a él y a su música en el símbolo de identidad pura de los alemanes.
- 8- Nombre dado a la línea de defensa alemana en Italia.
- 9- Organización creada para acoger a las mujeres solteras que estuvieran esperando un hijo de algún miembro de la SS.
- 10- Nombre dado a una de las playas utilizadas para el desembarco de Normandía.

Solució a l'Acròstic Temàtic Núm. 22

HORIZONTALS: 1-Karajan 2-Creta 3-Idish 4-Rufus 5-Espoleta 6-Tiger 7- Wagner 8-Gòtica 9-Lebensborn 10-Gold.
VERTICALS: Kaiserwald

Agraïm la col·laboració de Lotrans per la conservació, transport i muntatge de les exposicions.

